

Maija Meretniemi

Kansanlastentarhan uranuurtajan Hanna Rothmanin toiminnan aatteellisia perusteita

*Asia, aate, sehän on pantava etustiaan
eikä se, miten monta lastentarhaa me
voimme perustaa*

Hanna Rothman 21.1.1892

TÄMÄ SUOMALAISEN KANSANLASTENTARHAN URANUURTAJAN LAUSAHDUKSEKSI sai kirjoittajan miettimään, mitä asioita hän oikeastaan on pitänyt tärkeinä ja mitkä aatteet häntä kannattelivat. Erilaisissa tutkimuksissa ja historiikkeissa on suomalaisen kansanlastentarhan uranuurtajia Hanna Rothmania (1856–1920) ja hänen työtoveriaan Elisabeth Alanderia (1859–194) yleensä käsitelty ikään kuin yhteen liitettyinä, samoina henkilöinä ”uranuurtajat”-otsikon alla. Oliko uranuurtajilla samanlainen vai toisistaan poikkeava näkemys kansanlastentarhan yhteiskunnallisesta merkityksestä ja tavoitteista? Voidaanko uranuurtajien varhaisissa toimintavuosissa erottaa erilaisia aatteellisia vaiheita. Muun muassa, nämä kysymykset ovat saaneet odottaa vastauksiaan, kun lastentarhatyön sekä henkilö- että aatehistoriallinen tutkimus on tähän asti ollut vielä sangen vähäistä.

Käsittelen tässä artikkelissa Hanna Rothmanin elämänhistoriaa ja koulutustaustaa samalla valottaen perheeseen, lastenkasvatukseen ja naisten asemaan liittyviä aatteellisia virtauksia 1800–1900-lukujen taitteessa Euroopassa ja Suomessa. Toiseksi keskityn Rothmanin työssään tekemiin aatteellisiin valintoihin. Pohdin, onko hänen työuransa varhaisvaiheessa 1880–1890-luvuilla löydettävissä aatteellisesti erilaisia kausia, joiden kautta lastentarhatyön sijoittumista lastenkasvatukseen ja lastensuojelun kenttään 1800-luvun lopulla voidaan hahmottaa.

Hanna Rothman
lähdössä Berliiniin
vuonna 1881

Lähestyn aihepiiriä sekä henkilö- ja aatehistorian että sosiaalishistorian näkökulmin. Käsittelyn ulkopuolelle jätän lastentarhan käytännölliset toimintamallit ja organisatoriset kysymykset, joita muissa historiikeissa ja historiallisissa tutkimuksissa on käsitelty. (Ebenerkoti 1923; Hänninen & Valli 1896; Palonen 1992; Välimäki 1999)

Perhetyöstä pedagogiksi

HANNA ROTHMAN syntyi Helsingissä 10.9.1856 Lapinlahden sairaalan taloudenhoitaja Nils Rothmanin ja puoliso Sofian ainoaksi jääneenä lapsena. Kastetilaisuuden vieraiden (kenraali, professori, luutnantti, apteekkari, kauppias, opiskelija) perusteella voi päätellä perheen kuuluneen sivistyneistöön. Kodissa vallitsivat harmonisessa tasapainossa aikakaudelle tyypilliset arvot: koti, uskonto ja isänmaa. Koti oli täysin ruotsinkielinen, eikä Hanna koskaan oppinut puhumaan suomenkieltä sujuvasti.¹

Hanna jäi jo kymmenvuotiaana isättömäksi. Isoäiti, perheettömät tädit ja eno muodostivat yhdessä leski-äidin kanssa Hannan kasvuiän perheen. Nuoruusvuosiin liittyy muitakin huolia. Traagisen tapaturman johdosta Hanna menetti näkönsä toisesta silmästään ja sairaudet tekivät nuoresta tytöstä heikkoryhtisen ja ontuvan.²

Hanna Rothman kävi johtajatar Elisabeth Blomqvistin perustaman ruotsalaisen tyttökoulun (Svenska Fruntimmers-Skolan i Helsingfors). Varsinaisen koulun päätyttyä vuonna 1875 hän siirtyi saman koulun yhteydessä toimineille opettajatarluokille, mistä sai päästötodistuksen vuonna 1877. Jatkoluokkien tarkoituksena oli valmistaa opettajattaria rouvasväenkouluihin. Blomqvist piti ahkerasti yhteyksiä eurooppalaisiin ja erityisesti saksalaisiin pedagogipiireihin. Koulussa pidettiin esillä naissivistyksen ja yleisen kansanopetuksen asiaa. Vuoden 1877 vuosikertomuksessa Blomqvist ilmaisee, että koulutukseen tulisi liittää enemmän opetusta, joka tähtäisi korkeampiin opintoihin ja kenties uusien opettajien opettamistaitoihin. Vuodesta 1882 lähtien koulutus laajenikin oppiaineiltaan ja vuonna 1885 siihen liitettiin mahdollisuus suorittaa myös "tieteellisiä opintoja" Näihin opintoihin ei Rothmanilla vielä ollut mahdollisuutta osallistua.³

Oppilaitoksen johtaja Elisabeth Blomqvist oli todistusta antaessaan todennut, että "Kuulehan Hanna, minusta sinä sopisit parhaiten pienokaisten keskuuteen. Voihan olla, että vielä kasvat ja kehityt suurtenkin tasalle, mutta – ehkä sittenkin on parasta, että sinä Hanna, jäät koko iäksesi pikkulasten pariin." (Alander, 1923,10.) Mikäli Blomqvistin sanavalinta on ollut juuri edellä mainittu, voisi lausahdusta pitää kenties vähän loukkaavanakin. Mitä "suurten tasalle" kasvaminen sitten olisi tarkoittanut? Ehkä johtajattaren sanojen taustalla oli ammatinvalinnanohjauksellinen ajatus, että kansakoululaisten kanssa työskenteleminen olisi ollut sairauksien heikentämälle ja puolisokealle Hannalle jo fyysisesti liian rasittavaa. Hannasta oletettavasti huokui henkinen lahjakkuus, tahdon lujuus ja todellinen kiintymys pieniin lapsiin.

Hannan Rothmanin ympärillä ei sulhaskandidaatteja näkynyt tässä elämänvaiheessa eikä myöhemminkään. Hän ei koskaan avioitunut. Valmistumisensa jälkeen hän lähti heti työelämään ja toimi opettajana vajaan pari vuotta R. Helsingiuksen yksityisessä pientenlastenkoulussa Helsingissä. Työ ei kuitenkaan häntä sellaisenaan tyydyttänyt, vaan Rothman tähtäsi alle kouluikäisten lasten ja köyhien pariin. Lastentarhanopettajaksi ei ollut vielä mahdollista kouluttautua Suomessa, oli matkustettava Saksaan.

Berliinissä toimi aktiivisuuspedagogi Friedrich Fröbelin (1782–1852) aatteiden mukainen rouva Henriette Schrader-Breymanin vuonna 1874 perustama ja maailmanlaajuisesti tunnettu Pestalozzi-Fröbel-Haus -niminen (myöhemmin merkitään PFH) oppilaitos. Talo oli monine toimintoineen eräänlainen lapsuuden ja varhaiskasvatuksen monitoimikeskus, missä lastentarhanopettajakoulutuksen rinnalla oli myös eräänlainen talouskoulu ja koulutusta vapaa-ajanohjaajille. Rothman valmistui vuonna 1882 lastentarhanopettajaksi vuoden opiskelun jälkeen kotimaassa hankkimansa opettajakoulutuksen ansioista.⁴ Jo Berliinissä ollessaan hän oli päättänyt aloittaa oman lastentarhan heti kotiinpaluunsa jälkeen tammikuussa 1883 ja näin myös tapahtui.

Kaksi kasvattajaa Uno Cygnaeus ja Hanna Rothman

KANSAKOULUMME ISÄ Uno Cygnaeus sisällytti jo vuonna 1860 “Ehdotukseensa kansakoulutoimesta” lastenseimien ja lastentarhojen perustamisen niille lapsille, joilta kotona puuttui hoito ja kasvat. Cygnaeuksen perustama lastentarha toimi 1860-luvulla Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaarin yhteydessä ja oli tarkoitettu lähinnä opettajakoulutuksen tarpeisiin. Cygnaeuksen lastentarha jäi kuitenkin vain kokeiluksi, eikä siitä muodostunut laajempaa valtakunnallista lastentarhain verkostoa. Tässä lastentarhan varhaisimmassa vaiheessa kansalaiseskusteluissa kyseenalaistettiin uudenlainen kasvatustapa, missä äidin ensi sijaista kasvatusta jaettiin kodin ulkopuolelle.⁵

Cygnaeus seurasi myöhemmin mielenkiinnolla nuoren lastentarhanopettajan Hanna Rothmanin uran alkua ja oli jopa vihkimässä tammikuussa 1883 hänen ensimmäistä lastentarhaansa ja lausui:

“Kun laitoksen nuori johtajatar on osoittanut minulle odottamatonta ystävällisyyttä ja pyysi lausumaan muutamia sanoja tässä tilaisuudessa, tahdon sitäkin kernaammin noudattaa hänen mieltään, kun lähes 40 vuotta olen lämpimästi harrastanut niitä kasvatustaatteita, joita on pyritty toteuttamaan niin sanotuissa

lastentarhoissa ja minä neljännesvuosisataa takaperin koetin vaikuttaa näiden laitosten perustamiseksi maassamme, vaikkakin onnistuin omassa maassa saamaan yhtä vähän tämän aatteen kuin muidenkaan pedagogisten pyrkimysten hyväksi kannatusta.”⁶

Cygnaeus oli matkoillaan Saksaan tutustunut fröbeliläisen pedagogiikan alkuperäiseen muotoon 1840-luvulla, kun taas Hanna Rothman oli saanut vaikutteensa sosiaalipedagogiseen suuntaan kehityneestä nk. schraderilaisesta kansanlastentarhasta 1880-luvulla.

Aatteen ymmärtämisestä toiminnan käsittämiseen

LASTENTARHATYÖN aatehistoria on mielestäni useissa tutkimuksissa otettu ikään kuin annettuna. Toiminnan historiallisen rakentamisen ymmärtämiseksi on hedelmällistä pohtia, millaisiin aatteellisiin rakenteisiin kansanlastentarha sijoittui. Aikakauden naishistoriallinen tilanne ja toimintaa määrittäneet muut kuin pedagogiset toiminta-aatteet ovat tutkimuksissa jääneet vähälle huomiolle.

Ymmärtääksemme suomalaisen lastentarhatyön uranuurtajan Hanna Rothmanin toimintaa ja ajattelua ei riitä se, että tiedämme, mitä aatteita hän omaksui. On tärkeää tietää, miten aatteet on ymmärretty ja miten niiden merkitys on tulkittu itselle ja myös muille. Tutkimukseni tavoitteena on asioiden käsittämistä tulkitsemalla ymmärtää asioille annettuja merkityksiä ja päästä käsittämisen käsittämiseen. Historiallinen prosessi syntyy asioiden suodattuessa ihmismielen läpi ja tämä määrää sen, missä tahdissa ja millä tavalla asiat tapahtuvat. (Hyrkkänen 2002, 56–58.) Konkretisoiden voisi kysyä: miksi kansanlastentarhassa pestiin nukenpyykkiä äidillisen kasvattajattaren suojissa?

Aineistoni on pääosin mikrohistoriallista ja tarjoaa mahdollisuuden tarkastella uranuurtajien ajatusmaailmaa, vaikutteiden alkuperää, mahdollisia intentioita ja “hiljaista ääntä” ihmisten vuorovaikutuksessa. Käytössäni on ollut Rothmanin puheita, lehtikirjoituksia, eri-

laisia konsepteja ja muistiinpanoja sekä Rothmanin ja Alanderin välistä kirjeenvaihtoa. Rothmanin kirjeitä Alanderille on säilynyt vähemmän, mutta niiden sisällöstä on kuitenkin mahdollista "lukea ulos" puuttuvankin kirjeen aihepiiriä ja herätettyjä kysymyksiä.

Kansanlastentarha kasvatuksen kentässä

ROTHMANIN ENSIMMÄINEN ruotsinkielinen lastentarha vuonna 1883 Unioninkatu 10 Helsingissä (myöhemmin Aleksanterinkatu 46) ja sen yhteydessä toimineet pientenlastenkoulu ja nk. välitysluokka olivat aikakaudelle tyypillinen maksukykyisten perheiden lapsille suunnattu toimintamuoto. Lastentarhan tehtäväksi Rothman määritteli "leikin ja työn vuorottelun, jolla pyrittiin lasten luontaisen toimintatarpeen tyydyttämiseen". Lastentarhan lapset olivat 4–7-vuotiaita ja viipyivät lastentarhassa kaksi tuntia päivittäin. Välitysluokka 6–7-vuotiaille puolestaan muodosti yhdyssiteen lastentarhan ja koulun välimaastoon ja senkin toiminnassa noudatettiin fröbeliläistä pedagogiikkaa. Toimintaan ei liittynyt tietoista sosiaalisen ennalta ehkäisevän lastensuojelutyön tai filantropian näkökulmaa. Tammikuussa 1883 lapsia oli aluksi 6 ja määrä kasvoi 15 lapsen lukukauden aikana. Syksyllä 1883 Rothman ilmoitti aloittavansa myös suomenkielisen lastentarhan, mikäli riittävästi lapsia ilmoittautuu.⁷

Pikkulastenkoulun toiminta oli välttämätöntä vanhemmilta saatujen tulojen vuoksi. Kun ulkopuolista tukea ei ollut käytettävissä, niin työtä tehtiin osaksi ilman palkkaa ja puitteet olivat vaatimattomat. Fröbeliläistä toimintamateriaalia, askartelu- ja musiikkivälineitä oli hankittu Saksasta. Vuodesta 1886 lähtien kolmivuotisen pientenlastenkoulun oppiaineina olivat uskonto, lukeminen, aritmetiikka, kotiseutuoppi, kirjoittaminen, piirustus, käsityöt, voimistelu ja laulu. Lapsille annettiin todistukset ja opetus noudatteli valmistavan koulun toimintatapoja. Työtovereina Hanna Rothmanilla oli opettajat Elli Hertz ja neidit Bertha Nandelstadh ja Betty Westerholm.⁸ Lastentarhan ja koulun yhteydessä aloitettiin myöskin yksivuotinen lastenhoitaja- eli "Bonne-koulutus". Ammatillinen naiskoulutus ja lastentarhatyö alkoivat tässä vaiheessa kulkea rinnakkain.

Sörnäisten kansanlastentarhan pikku ryysyläiset 1890-luvulla

Fröbelin ja Pestalozzin vetoavat aatteelliset periaatteet: kerää, vaali, lämmitä kutsu esiin, olivat painuneet lähtemättömästi nuoren Hanna Rothmanin mieleen eikä pakottava henkisen äitiyden kaipuu jättänyt Hanna Rothmania rauhaan. Mielessä oli kysymys “Kuinka saada aikaan kansanlastentarha?” (Alander, 1923, 12)

Hanna Rothmanin ratkaisut hänen aatemaailmansa heijastajana

HANNA ROTHMANIN työelämään liittyvien valintojen voi olettaa heijastaneen hänen aatemaailmaansa. Mitä voi päätellä siitä, ettei Hanna kokenut omaksi työkentäkseen vuonna 1883 perustamaansa lastentarhaa? Halusiko hän jotain haasteellisempaa työkenttää itselleen, kuten nykytermein voisi kysyä? Aikakauden nainen tuskin ensimmäiseksi ajatteli itsensä toteuttamista. Hanna Rothmanin aikalaiset eivät kertomuksissaan tällaista ajatusta tue. Rothmanin olennusta ja toimintaa leimasi syvällinen sosiaalisuus ja toisten ihmisten asettaminen itsensä edelle. Käväisyt kaupungin pimeillä, kurjilla ku-

jilla ja likaisten pikkulasten näkeminen hoitamattomina juoksentele-
massa ulkona olivat entisestäänkin avanneet silmiä itsestä ulospäin
tapahtuvalle toiminnalle. Helsingin Anniskeluosakeyhtiön tuen tur-
vin avattiin 1. syyskuuta 1888 Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäi-
nen kansanlastentarha Lapinlahdenkadulla Helsingissä.

Kansanlastentarhassa oli mahdollisuus toteuttaa ajatusta köyhän per-
heen opastamisesta "auttamaan itse itseään", kuten hän ensimmäisen
kansanlastentarhan tarkoitustakin on määritellyt. "Johtavana ajatuk-
sena lastentarhan sisäisessä järjestelyssä on ollut antaa toiminnalle
niin paljon kuin mahdollista sellaisen kodin leima, missä yksi työ-
kentelee kaikkien ja kaikki yhden puolesta. Tällä tavoin vahvistetaan
käsitystä kodista lapsen oikeana ja parhaana kasvuympäristönä. Sik-
si laitoksen ei tule korvata lapsen omaa kotia, vaan tukea köyhiä äi-
tejä, jotka ajanpuutteen tai tietämättömyyden vuoksi eivät kykene
velvollisuuttaan äiteinä täyttämään... Lasten tulee saada lastentarhas-
sa mahdollisuus kaikinpuoliseen kehittymiseen. Välineenä tähän tar-
koitukseen on käytännöllinen työ."⁹ Toiminnan tarkoituksena oli
kasvattaa "siveellisesti voimakkaita ja työkykyisiä" kansalaisia.¹⁰

Rothman linjasi kansanlastentarhan toimintaa myös kouluun päin si-
ten, että "mikään koulumainen opetus ei tule kysymykseen, vaan
pääpaino tulee pannan sopivaan käytännölliseen työhön, jolla kehi-
tetään käytännöllisiä taitoja kuin myös henkisiä (intellektuella) voi-
mia, erityisesti sydäntä ja luonnetta." Toimintakertomuksissaan
Rothman tuo esiin erilaisia toimintamuotoja ja puhuu myöskin väli-
tysluokasta (esiopetus), mutta pääasiallisessa tavoitteenmäärittelyssä
hän lähtee sosiaalipedagogiikasta. Pedagoginen lähtökohta näkyy jo
laitoksen "Helsingin Fröbel-laitos" nimessäkin.¹¹

Rothmanin muukin toiminta viittaa sosiaaliseen työorientaation. En-
simmäisen lastentarhansa perustamisen jälkeen Hanna Rothman liit-
tyi ruotsalaisen rouva Anderssonin perustamaan Maria-yhdistyk-
seen, jonka tarkoituksena oli tehdä työtä siveellisyysskysymyksen pa-
rissa. Yhdistys perusti nuorille, maalta kaupunkiin tulleille, naimat-
tomille naisille asuntoloita ja työkoteja, jotta he välttyisivät pääty-
mästä prostituution piiriin. Yhdistys pyrki saamaan toimintaansa eri

kansalaispiireihin kuuluvia naisia, jotka yhdessä työteon, ompelun, teieltojen ja musiikin parissa viettivät iltaa ja siten tutustuivat toisiinsa. Yhdistyksellä oli myös jonkin aikaa työnvälitystä ja he onnistuivat saamaan aikaan myös pienen lainakirjaston. Rothman toimi pitkään yhdistyksen sihteerinä ja puheenjohtajana. Yhdistyksen toiminta oli yksi tapa kohdata seksuaalinen kriisi Helsingissä 1880-luvun lopussa.¹²

Kannanottona filantropian suuntaan voidaan pitää Hanna Rothmanin puhetta Sörnäisten kansankodissa. Hän ei pitänyt hyvänä tuodittautumista toisilta tulevan jatkuvan avun varaan, vaan valisti kuulijoita erilaisista mahdollisuuksista varautua huonojen aikojen varalle, kertoi säästäväisen elämäntavan merkityksestä, pankeista, lainoista ja vakuutuksista. Samalla hän moitti filantrooppisia ja pelkkää materiaalista apua antavia yhdistyksiä ja totesi, että köyhyyttä voidaan poistaa ja kansan sivistystasoa nostaa vain opettamalla ihmisiä itse-apuun "hjäpa sig själva" ja kasvattamalla työhaluisia sekä tunnollisia kansalaisia. Kansalaiskasvatuksella voidaan hänen mukaansa lieventää köyhyyttä.¹³

Rothman oli liittynyt 1880-luvulla myös Suomen Naisyhdistykseen, mutta vuoksi erosi siitä vuonna 1891.¹⁴ Rothman jakoi yhdistyksen kanssa naiskasvatuksen ja naissivistyksen tarpeen todeten, että "lastentarha ja kansanopisto, kas ne tulevat olemaan kansamme kasvatuksen pohja ja harja..."¹⁵ Naisyhdistyksen tavoitteena oli sääntöjen mukaan samapalkkaisuus miesten kanssa ja samanlaiset mahdollisuudet suorittaa sekä akateemisia että muita tutkintoja. Rothman, joka teki itse vuosia palkatta työtä, ei kenties ollut aivan samoilla linjoilla. Oma merkityksensä saattaa olla hänen omalla koulutustaustallaan, josta tieteellisyyden ja akateemisuuden merkit vielä puuttuivat. Rothman asettui naissivistyksen toteuttamisessa enemmän kansanopistojen kuin akateemisten opintojen kannalle ja tuki näin alempien kansanryhmien mahdollisuuksia koulutustautua.¹⁶ Hänen kantansa oli, että naiset ovat osaksi itse syyllisiä huonoon työnsä arvostamiseen, ja että työstä pitää saada palkkaa, mutta samapalkkaisuutta hän ei käsitellyt. Hän asetti naisen miehen rinnalle samanarvoisena, mutta ei

samanlaisena. Rothmanin mukaan nainen tarvitsee työhönsä yhtä paljon älyä kuin mieskin, mutta naisella on naisellinen äly ja miehellä miehinen. Määrässä ei ole eroja (Rothman 1896, 15–16). Naisyhdistyksen tavoitteet tähtäsivät enemmän poliittiseen ja yhteiskunnalliseen tasa-arvoon kuin Rothmanin, joka puhui työssä tarvittavasta “palvelevasta rakkaudesta” enemmän kuin tasa-arvosta.

Köyhien perheiden avustamiseen liittyvistä kysymyksistä on saattanut olla Naisyhdistyksen ja Rothmanin välillä myös eriäviä mielipiteitä. Naisyhdistyksessä ei katsottu suoranaisten hoidollisten työn ja avustamisen kuuluvan sen toimialueeseen vaan puuhattiin uuden lastensuojeluun painottuvan yhdistyksen sääntöjä johon työhön Rothmanin osallistui. Tavoitteena oli lasten fyysisen hoidon lisäksi tietojen levittäminen lastenhoidosta äitien keskuuteen. Kenties Rothman olisi halunnut Naisyhdistyksen toimintaan enemmän alempiin kansalaispiireihin kuuluvien naisten näkökulmia.¹⁷

Sosiaalipedagogiikkaa ja henkistä äitiyttä – lastentarha-aatteen kulmakiviä

HENRIETTE SCHRADER-BREYMAN toimi PFH:n johtajana vuosikymmenet. Hän oli Fröbelin lähisukulainen ja syvällisesti perehtynyt Fröbelin filosofiaan. Schrader-Breyman oli kehittänyt Fröbelin pedagogis-filosofista lastentarha-aatetta sekä opettajien koulutusta ajan vaatimusten mukaiseksi. Hänen koulutustaan leimasi ammatillisuus ja tieteellisyys ja toimintaa kehitettiin sosiaalipedagogiseen suuntaan lisäämällä koulutukseen kasvatusopillisten aineiden lisäksi yhteiskuntaorientaatiota laajentavia aineita.¹⁸ (Allen 1991, 111–120)

Aatteellisesti yhtenä PFH:n opettajankoulutuksen kantavana ajatuksena oli, että pienten lasten kanssa toimivan naisen tulee vaalia “henkistä äitiyttä” ja toteuttaa äitiyden “korkeaa kutsumusta”. Tausalla on kristillinen äitiyskäsitys ja äitiyskutsumus. Lastentarhatyön pioneereja viehättäneellä äitiysideologialla oli juurensa 1700-luvun valistuksessa ja 1800-luvun kansallisromantiikassa. Siinä yhdistyi-

vät utilitaristinen ajattelu uskonnolliseen metafysiikkaan. Come-niuksen ja Pestalozzin äidinkoulut olivat antaneet myös Fröbelille vaikutteita. Äiti oli kodin sielu ja henki, moraalinen ja siveellinen kasvattaja.¹⁹ Kiteytetyimm in ajatuksensa äidin lapsi-suhteesta, elämän yhteydestä ja kasvatuksesta Fröbel lausui kirjassaan “Mutter und Koselieder” (1844), jonka hän oli tarkoittanut sekä kotien että opettajankoulutuksen käyttöön.²⁰

Henriette Schrader-Breymanin mielessä oli syvällä Fröbelin kutsu “Kommt, lasst uns unsern Kindern leben!” Tällä lauseella, tulkaa, eläkäämme lapsillemme, Fröbel ilmaisi näkemyksensä lapsen merkityksestä aikuisen maailmassa. Lapsille tuli elää ja antaa aikaa. Eri-tyisesti lause kohdistui naisiin. Schrader-Breyman määritteli henkistä äitiyttä: “Nainen voi toteuttaa täydellisellä tavalla äitiyttä olematta itse fyysisesti äiti. Osallistumalla julkisten lastenkasvatuslaitosten toimintaan, hän voi olla henkisen perhe-elämän merkityksen välittäjänä.” PFH:n koulutus tarjosi henkisen äitiyden toteuttamiseen lastentarhan ja sen pedagogisen toiminnallisen kehyyksen.²¹

Henriette Schrader-Breyman kehitteli vaatimusta naisten kouluttamisesta kahtalaisena: toisaalta nainen kouluttautui yhteiskuntaa rakentavaan tärkeään ammattiin ja toisaalta koulutuksen kautta kohotettiin naisten koulutustasoa ja statusta kansalaisena. Koulutustahan tarjottiin aluksi vain naisille. PFH:ssa käytettiin termejä “erweiterte Familie” ja “organisierte Mütterlichkeit” millä ilmaistaan laajentuneen äitiyden tarve ja joita voidaan pitää “maallisina” ilmauksina. Schrader-Breyman liitti käsitykseen äitiydestä kuitenkin hyvin henkisen olemuksen, mikä kertoo hänen omaksumastaan uskonnollis-metafyysistä tavasta käsitellä äitiyttä. Näin syntyi käsite “Die Geistige Mütterlichkeit”, “henkinen äitiys”. Itse syvästi uskonnollisena ihmisenä tämän voidaan tulkita olevan kannanotto yleistä maallistumista vastaan.²²

Henkiseen äitiyteen sitouduttiin vahvasti myös muihin maihin perustetuissa fröbeliläisissä lastentarhanopettajain koulutuslaitoksissa. Schrader-Breymanin velvoittava lause “Übet Geistige Mütter-

lichket!” – vaalikaa henkistä äitiyttä! viiypi tuhansien nuorten kasvattajattarien huulilla lastentarhatyön alkuaikoina.²³

Kyse oli kuitenkin laajemmasta yleismaailmallisesta naisten asemaa koskevasta liikehännästä 1800-luvun loppuvaiheilla. Saksassa oli 1800-luvulla kyse feministisestä ja emansipatorisesta reformiliikkeestä, johon myös fröbeliläinen lastentarhaliike aatteellisesti liittoutui. Näin tapahtui myöskin Suomessa. Yksityisessä perheessä kasvatusta sitoutettiin äitiin ja julkisessa kasvatuksessa “henkiseen äitiyteen”. Keskiluokkainen sivistynyt nainen alkoi liikkua yksityisen ja julkisen välimaastossa. Henkisestä äitiydestä käytettiin naiskasvatuksen alkuaikoina myös nimityksiä “yhteiskunnallinen äitiys”, “sosiaalinen äitiys” “laajennettu äitiys” tarkoittamaan sitä, että naimaton yläluokkainen nainen puhtaan biologisen äitiyden ylittäen toimi yhteiskunnallisena äitinä jos ei voinut toimia oman perheensä kautta. Lastentarha tarjosi naisille yhteiskunnallisesti hyväksytyyn toiminta-alueen kodin ulkopuolella. Henkistä äitiyttä harjoitettiin naisille luonteviksi katsotuissa hoiva- ja kasvatussammateissa ja oli sallittua keski- ja yläluokan naisille. Työväestön naiset puolestaan yritettiin sitoa kodin naiselliseen elämänpiiriin huolehtimaan jälkikasvunsa liittymisestä keskiluokkaiseen sivilisaatioon. Tähän tähtäsi lasten äideille kohdistettu valistustoiminta (Allen 1999, 111–131; Hatje 1999, 63–66; Siltala 1999, 585)

Lapsiin ja perheisiin kohdistuneeseen sosiaalisesti suuntautuneeseen työhön on liitetty myös “Kotikultti” käsite. Sen mukaan koti oli yhteiskunnan sydän. Naisten tehtävänä oli rakentaa koko yhteiskunnasta kodinomainen, turvallinen paikka, jossa kaikkien oli hyvä olla. Kansanlastentarhan esikuvaksi määriteltiin myös hyvä koti toimintoihin. Kotikultti sisältää uskonnollisen toiminnan elementin ja suomalaisessa tutkimuksessa kotikultti-käsitettä on käytetty lähinnä yhteiskunnallisen äitiyden teeman kautta (Markkola 2003, 23.) Kotikultin mukaisesti lastentarhalasten äideille oli opetettava, millainen hyvä koti on ja miten siellä toimitaan perheen yhteisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Näin lastentarha-aatteen sisälle kätkeytyy kolmiokytentä lapsi–äiti–koti.

Erityisen painotetusti PFH:n koulutuksessa käsiteltiin fröbeliläisen työkasvatuksen periaatteita sekä teoriassa että käytännössä.²⁴ Kansanlastentarhan tehtävänä ei ollut ainoastaan tarjota ruokaa ja hyvinvointia, vaan sillä oli selkeitä kasvatuksellisia tavoitteita kohdistuen sekä lapsiin että perheisiin, lähinnä äiteihin. Tästä johtuen varhaista kansanlastentarhaa on määritetty käsitteellä "sosiaalipedagoginen". Sosiaalipedagogiikan käsitettä käyttivät ensimmäisinä 1800-luvun puolivälissä saksalaiset kasvatusteoreetikot Adolp Diesterweg ja Karl Mager, joilla molemmilla oli siitä hieman toisistaan poikkeavat tulkinnat. Useimmissa käsiteanalyttisissä tutkimuksissa Diesterwegiä kuitenkin pidetään sosiaalipedagogiikan käsitteen luoja (Hämäläinen 1995, 20).

Sosiaalipedagogisen toiminnan tärkeimpänä tavoitteena pidetään huono-osaisuuden lievittämistä auttamalla ihmisiä itsepuun. Tämän kaltaista auttamista on vaikea ajatella ilman pedagogista viitekehystä ja kasvatuksellista otetta. Lastentarha-aatteen luoja Friedrich Fröbel liitti sosiaalipedagogisen ajattelun elementtejä lastentarhatyöhön käsittäen kasvatuksen yhteiskuntaelämän korvaamattomaksi osaksi. Hänen kasvatusteoriansa on Hämäläisen mukaan sosiaalipedagoginen ohjelma, joka pyrki vastamaan muun muassa aikansa perheitä koskeviin ongelmiin uudella kasvatuskäsitteellä. Sen lähtökohtana oli romanttis-yhteisöllinen yhteiskuntaoppi, jonka tavoitteena taas oli kansallinen yhteenkuuluvuus. Fröbel käsitti kasvatuksen tehtäväksi ykseyden luomisen ja nosti esiin useita yhteenkuuluvuuden ideaan pohjautuvia sosiaalipedagogisia tehtäviä. Merkittävimmät filosofiset vaikutteensa Fröbel sai Schellingiltä, Fichteltä ja Hegeliltä. Pedagogiikan vaikutteita Fröbel ammensi Comeniukselta, Rousseaulta ja erityisesti Pestalozzilta (Hämäläinen 1995, 51–52.) Henriette Schrader-Breyman tunnetaan erityisesti lastentarhatyön käytännön kehittämisestä sosiaalipedagogiseen suuntaan kun taas Fröbelin aikainen paronitar Marenhoz-Bülow levitti lastentarha-aatetta enemmänkin mekaanisemman oppimisen välineenä.

Sosiaalipedagogiikan välineeksi lastentarhassa nousi niin kutsuttu työkasvatus, mikä tarkoitti erilaisten kodinomaisten työtehtävien ja

talousaskareiden suorittamista, kuten pyykinpesua, silittämistä, mankeloimista, pölyjen pyyhkimistä, kukkien hoitoa, ruoanvalmistuksessa avustamista, ruokailuhetkellä avustamista, oman puutarhatilkun hoitamista, pikkueläimistä huolehtimista. Työkasvatuksen periaatteet Fröbel oli omaksunut Pestalozzin työkoulusta ja kasvatustajajärjestelmästä, mistä hänen mielestään kuitenkin puuttui “lapsen herättäminen itsenäiseen sisäiseen työhön”(Salo 1939, 393–394). Pieniä lapsia jo voitiin ohjata itseapuun ja samalla kartuttaa elämänhallinnan välineitä. Työkasvatuksella pyrittiin sosiaalisen vastuuntunnon herättämiseen ja kansainvälisistä sekä luonnosta huolehtimiseen. Tarkoituksena ei ollut “teettää työtä” lapsilla, vaan että aikuinen yhdessä lapsen kanssa puuhailee kotoisia askareita ja samalla tarjoutuu mahdollisuus keskusteluun, ajatustenvaihtoon ja oppimiseen. Työkasvatus oli siis vain osa lastentarhan päivittäistä toimintaa, missä lasten monimuotoinen leikki vuorotteli talousaskareiden kanssa.

Talousaskareet sivistysvälineinä

PUHEISSAAN JA KIRJOITUKSISSAAN Hanna Rothman nosti varhaisempina toimintavuosinaan toistuvasti esiin käytännöllisten töiden sivistävän vaikutuksen muuallakin kuin lastentarhassa. Toisaalta oli vielä olemassa luokkayhteiskunnan oletuksia siitä, mitä töitä säätyläisen ja mitä työläisen on soveliaista tehdä.

Rothmanin ja Alanderin välisestä kirjeenvaihdosta ilmenee, että säätyläistyöille talousaskareisiin ja niiden merkitykseen perehtyminen oli aluksi ällistyttävää ja kiusallistakin. Rothman kirjoittaa Elisabeth Alanderille: “Täytyipä minun nauraakin vastenmielisyyttä, minkä ‘das Häusliche’ sinussa herättää ja kuitenkin eräässä sinulta saamassani kirjeessä myönnät rouva S:n käsityksen kotiaskareista oikeaksi... Eihän ole itsessään hauskaa liehua tomuriepu kädessä tai keittää ja touhuta. Mutta tässä tapauksessa pitää kirjaimellisesti paikkansa sana: tarkoitus pyhittää keinot. Päämäärän vuoksi – terveitten, kodikkaisten olojen luomiseksi rakkaillemme – voivat myös “die häusliche Beschäftigungen” miellyttää meitä ja tuottaa tyydytystä. Minä olin aikoinani yhtä ennakkoluuloinen niitä kohtaan kuin sinä, niin,

vieläkin pahemminkin, mutta *mieleni muuttui*. Saa nähdä, eikö sinun käyne samoin...”²⁵

Rothman käsittelee mielessään käytännön ja teorian suhdetta ja luottaa sekä lapsen että aikuisen kouluttamisessa enemmän käytännölliseen, elämänläheiseen oppimiseen kuin pelkästään tietojen jakamiseen opetuksella. “Ymmärrän täydelleen rouva Schraderia ja olen aivan samaa mieltä kuin hän käytännöllisen työn merkityksestä, eikä vain taloudellisia syitä silmällä pitäen, vaan käsittämällä sen *sivistysvälineeksi*. Joka ei ole perehtynyt käytännöllisiin asioihin, rakentaa ilmalinnoja, olivatpa hänen sanansa ja teoriasa miten kauniit tahansa 'Er kann den Stoff nicht beherrschen' ... tahtoisin huutaa koko ihmiskunnalle: opi käyttämään aistejasi ja jäseniäsi *tekemällä työtä ja nuorena*, sillä mitä hyötyä sinulla on koko maailman viisaudesta, jollet voi muuttaa sitä teoiksi! Rothman oli seurannut myöskin USA:n lastentarhojen kehitystä ja ilmaisi huolensa siitä, että siellä korostettiin muita toiminnanmuotoja enemmän.” Heillä ei ole samaa syvälistä käsitystä käytännöllisestä työstä kasvatuksen palveluksessa kuin rouva Schraderilla, käsitystä, joka on Fröbelin aatteen varsinainen ydin. Työ, toiminta on todellinen, luonnollinen kasvattajamme, teoria on vain sen täydennys, lisäke, jota emme voi välittömästi kokea ja havaita. Tämän käsityksen olen niin kiinteästi omaksunut ja se tunkee minuun yhä syvemmälle, niin ettei sitä saa minusta...²⁶

Hanna Rothmanin julkinen esiintyminen toveri-illassa Ylioppilastalolla vuonna 1892 osoittaa, että hän luokkarajoja kaihtamatta uskoi käytännöllisen työn kasvattavaan merkitykseen. Kuulijoita oli runsaasti ja paikasta päätelleen lähinnä sivistyneistöä, kuten Hanna itsekin toteaa: “pidin esitelmän ' käytännöllisen työn välttämättömyydestä kasvatuksessa ja elämässä 'myös nk. yläluokallekin. Pidin sen aivan Fröbelin ja rouva Schraderin hengessä ja se sai paljon suosiota osakseen. Muiden muassa Ilmari Krohn tuli puristamaan kättäni ja sanoi, että olin puhunut mieleen pantavia sanoja. Nämä aatteet ovat sopusoinnussa ajan pyrkimysten kanssa, ja siksi niillä on vaikutusvoimaa.” Ajan pyrkimyksillä saatettiin tarkoittaa sitä, säätyläistenkin keskuudessa alettiin hyväksyä naisten työhön siirtyminen ja toisaal-

ta sitä, että äidin tuli tietoisesti vihkiytyä kasvattajan tehtäväänsä tekemällä yhdessä lapsensa kanssa kotiaskareita, eikä jättää kasvatusta imettäjien ja piikojen huoleksi.²⁷

Kristillis-romanttinen kasvatuskäsitys

– Lapsi on Jumalan lahja

Fröbelin kasvatustieteen taustalla on aikakaudelle tyypillinen romanttis-metafyysinen ajattelu elämän harmonisesta kokonaisuudesta eli ykseydestä. Ykseyden muodostavat peruspilarit: Jumala, luonto ja ihminen (Allen 1999, 286). Fröbelin ajattelun mukaan kaikissa, myös pienissä lapsissa on kätkeytyä jotain jumalallista voimaa. Lastentarhan kasvattavassa yhteydessä näitä voimia kutsutaan esiin ja jalostetaan parempaan ihmisyyteen pääsemiseksi. Uskonnolliseen retoriikkaan viittaa myös sanonta, että lastentarha on kuin lasten paratiisi. Lapsi ymmärrettiin Jumalan lahjaksi, jota piti taiten hoitaa. Uskontokasvatus liittyi siis alusta asti lastentarhakasvatukseen ja sen toteuttamiseen annettiin koulutuksellisia eväitä: Uskontokasvatukseen tulee olla lapsen elämää ohjailevasti myötäilevää, elämis- ja kokemusmaailmaan liittyvää ja tapahtua paljon luonnon ilmiöiden kautta: "leidend, nahchgehend (nur behütend und schütend) nicht vorschreibend, bestimmend, eingreifend." (Schmiedler, 1883, 10–22)

Johtajatar Schrader-Breyman oli tunnetusti syvästi uskova ja välitti näkemyksensä opiskelijoille. Fröbelin vaikeaselkoisesta uskonnollis-filosofisesta ajattelusta hän kuitenkin otti omakseen vai osia ja yhdisti niihin uusimpia psykologian ja etiikan näkemyksiä muodostaen niistä ajan yhteiskunnalliseen henkeen sopivan tavan lähestyä uskontoa osana ihmisen elämää.²⁸ Hatjen mukaan Schrader-Breymannin ajattelua voisi kutsua uskonnolliseksi essentialismiksi (Hatje, 1999, 25–27)

Äitiys ja palveleva rakkaus kasvattajattaren esikuvina

TEKSTEISSÄÄN JA PUHEISSAAN Rothman liittoutuu vahvasti koulu-
tuksensa kautta omaksumaansa äitiysideologiaan. Hänen pieni
kirjasensa *“Det praktiska arbetets betydelse i kvinnans uppfostran”*
vuodelta 1896 on eräänlainen julistus sekä käytännön töistä että äi-
tiyden tehtävästä. Hän toteaa, että “naisen tehtävä ja kutsumus on se,
jolta yhteiskunta odottaa pelastusta ja vapautusta “pahasta”. Näin
hän antaa naiselle moraalikasvattajan tehtävän. Käytännöllisten töi-
den, “sivistysvälineiden”²⁹ kautta nainen oppii elämässä tarvittavat
tärkeät taidot ja kehittää omia henkisiä kykyjään. Rothmanin mieles-
tä kirjojen lukeminen ja teorit herättävät tunteita, mutta niille pitää
suoda kanavoitumismahdollisuus käytännöllisten töiden kautta.
Käytännöllisten tehtävien merkityksen ymmärtävä nainen, olipa hän
äiti tai “henkinen äiti” ohjaa lapsen ottamaan huomioon muut ja tä-
ten edesauttaa lapsen sosiaalista kasvua. Rothman toteaaakin, että
“Nykyajan lapset kasvavat liikaa ajattelemaan itseään – vain otta-
maan eikä riittävästi antamaan... Jos äiti laiminlyö tämän kasvatuk-
sen alueen, hän ei aavista, miten suuren osan luonteen kasvatuksesta
hän jättää vaille huomiota. Palvelevan rakkauden avulla perheessä
opitaan antamaan ja vastaanottamaan rakkautta.” (Rothman 1896,
8–11, 26)

Äitiin lapsen parhaana kasvattajana sitoutuu myös useat Hanna
Rothmanin 1880–1890-luvun lehtikirjoitukset, joissa hän kirjoittaa
“perustavasta kasvatuksesta”, mikä oli ennen kaikkea kodin tehtävä
ja siksi siihen oli kiinnitettävä huomiota.³⁰ Luokkayhteiskunnallinen
jako näkyy vielä tässä ajassa ja sen kirjoittelussa. Rothman kirjoittaa
selvästi erotellen köyhistä ja hyvin toimeen tulevista perheistä. Eri-
tyisesti köyhiä äitejä tuli valistaa ja antaa selkeitä ohjeita ja tietoa
lapsen hyvästä huollosta, hoidosta ja kasvatuksesta Hän nimeää ro-
manttiseen sävyyn äidin perusominaisuuksia “hyväksi hengettäriksi”
ja näitä ovat järjestys, puhtaus, huolellisuus, tyytyväisyys, ahkeruus
ja keskinäinen rakkaus. Kaikki edellä mainitut olivat aikakaudellaan
“hyvän äidin” ominaisuuksia (Häggman 1992, Ollila 1998, 2000).

Taloudellinen tilanne ei kuitenkaan vaikuta hengettäriin, jotka "eivät asusta aina varakkaimmissakaan kodeissa, miten sitten köyhien majoissa!... ei suinkaan sen vuoksi, että köyhä äiti vähemmän rakastaisi kotiaan tai lapsiaan kuin rikas – ei rakkautta samoin kuin rakkauttomuutta ilmenee kaikissa yhteiskuntaluokissa. Mutta hänellä on kaksi vastustajaa toimiessaan kodin ja lastensa hyväksi: *hänen köyhyytensä ja taitamattomuutensa*. Edellinen on syynä siihen, että häneltä puuttuu aikaa lastensa kasvattamiseen, sillä hänen täytyy ennen kaikkea ansaita leipää, usein kodin ulkopuolella, joten hän on pakotettu jättämään lapset itsekseen. Taitamattomuus taas on syynä huolettomuuteen, heikkouteen tai ylenmääräiseen ankaruuteen."

Rothman ulottaa naisen tunnetaitoja korostavan vaikutuksen myös kodin ulkopuolelle ja uskoo sen olevan todellinen valtti, jopa vallan käytön mahdollisuus miehissä yhteiskunnassa. "Kun nainen kodin ulkopuolisessa työssä osoittaa samoja ominaisuuksia kuin hyvä äiti kodissa, missä hänen työnsä on oikeutettua ja välttämätöntä, silloin nainen on tuonut yhteiskuntaelämään uuden osa-alueen... Tuodessaan tämän äidillisen arvovallan yhteiskuntaan, nainen saavuttaa tasa-arvoisuuden miesten kanssa niin sosiaalisesti kuin poliittisestikin.... Voimme siis yhtyä Rousseauin ajatukseen, että jos naisista tulee parempia äitejä, niin myöskin miehistä tulee parempia isä... Isiä ja äitejä – ei virkamiehiä ja virkanaisia – niitä me toivomme ja pyydämme tulevaisuuden kasvatukselta (Rothman 1896, 31–32).

Miksi kansanlastentarhassa pestiin nukenpyykkiä?

HANNA ROTHMANIN Helsingissä vuonna 1888 aloittamaa kansanlastentarhaa on pidetty yhteiskunnallisesti merkittävänä. Tästä ajankohdasta yleisesti lasketaan suomalaisen päivähoidon saaneen alkunsa. Miten hänen omaksumansa sosiaalipedagogisesti painottunut kansanlastentarha-aate selittää toiminnan luonnetta 1800-luvun lopun yhteiskunnallisessa tilanteessa?

Pyykinpesua kansanlastentarhassa 1900-luvun alkupuolella

Rothman sijoittaa kansanlastentarhan toimimaan pedagogisessa viitekehysessä sosiaalisen hädän auttamiseksi. Käsitettä “sosiaalipedagoginen” hän ei puheissaan suoranaisesti käytä, se on oma tutkimuskirjallisuuteen nojaava tulkintani toiminnan luonteesta. Kansanlastentarhaa ei mielestäni nähty, kuten nykyisin, sosiaalipalveluna perheille. Sen sijaan Rothman käyttää termiä “itseapu” ja tuo toiminnan kuvauksissa kansanlastentarhan ensisijaisena tarkoituksena perheiden auttamisen itse auttamaan itseään ja lastentarhan toimimaan kodin tukena kasvatustehtävässä. Samalla se muun fröbeliläiseen pedagogiikkaan kuuluvan monipuolisen toiminnan kautta auttoi lapsia laaja-alaiseen sekä henkiseen että tiedolliseen kasvuun. Sosiaalipedagogisena linjauksena voi pitää myöskin sitä, että lasten kokopäiväisen hoidon katsottiin nakertavan vanhempien omaa kasvatustuosta ja siten pyrittiin aluksi perustamaan osapäiväisiä hoitomuotoja. Kokopäivähoidon mahdollisuuksista alettiin keskustella Helsingin kaupungin köyhäinhoidon kanssa vasta 1890-luvun loppupuolella.

Rothman ei hyväksy sellaisenaan naisliikkeen koulutus-, poliittis- ja yhteiskunnalliseen tasa-arvon ja samapalkkaisuuden tavoitteita. Niinpä hän ottaa etäisyyttä Suomalaisesta Naisyhdistyksestä pitäen kuitenkin vahvasti esillä naiskasvatuksen ja -sivistyksen tavoitteita. Hänestä pelkän materiaalsen avun antaminen ei ole suotavaa, joten hänen toimintansa voidaan katsoa sijoittuvan jonnekin filantropian ja pedagogiikan välimaastoon.

Hanna Rothman korostaa äidin merkitystä lapsen ensimmäisenä kasvattajana ja perheen merkitystä pienen lapsen kasvuympäristönä. Puheita ja toimintaa leimaa aikakaudelle tyypillinen romantisoitu äitiyskäsitys. Äitiys nähtiin sekä fyysisenä että henkisenä kutsumuksena ja perheetönkin nainen voi toteuttaa äitiyttä julkisen lastenhoidon ja -kasvatuksen kentällä. Koti ja perhe ymmärrettiin kansakunnan sie-luksi ja sen hyvinvoinnista tuli huolehtia kasvatuksen keinoin.

Lastentarhanopettajuutta määriteltiin koulutuksen alkuaikoina "henkisen äitiys" -käsitteen kautta ja kuvailevat termit olivat enemmän hoivaan kuin opettajuuteen liittyviä. "Päämääränä oli pienokaisten vaalinta jonkun osan päivää, ei kuitenkaan opettajattaren, vaan äidin sijaisen asemassa...." (Alander, 1923, 130.) Ensimmäiset lastentarhanopettajat olivatkin "kansanlastentarhan kasvattajattaria" ja koulutusta kutsuttiin "kasvattajatarkursseiksi". Tehtävässä korostuivat lähimmäisenrakkauteen perustuva pedagogis- äidillinen ja uhrautuva suhtautuminen työhön. Samalla sivistyneistön naiset, joille palkka ei näytellyt työn tärkeintä asiaa, saattoivat löytää väylän kodin piiristä julkiselle sektorille.

Suhteet kouluun päin määriteltiin verrattain tarkkaan, eikä koulun kanssa pyritty kovin läheiseen yhteyteen. Kaiken opetuksen tuli olla leikinomaista, ei koulumaista. Välitysluokka pyrki olemaan sillanrakentaja, mutta se lakkautettiin erinäisistä syistä vuonna 1905 (Alander, 1923, 49). Rothman pohti, mitä yhteiskunta tarvitsi ja mitä alle kouluikäisten lasten tulisi osata. Köyhät perheet elivät ilman apulaisia ja kodinhoitoa helpottavia koneita. Ehkä lapsen oli tärkeämpää osata auttaa äitiä pyykinpesussa kuin oppia varhain aakkosia. Kodin hyvinvointia rakennettiin yhteisellä arkisella työllä.

Aatteellisina auktoriteetteina Hanna Rothmanille olivat Fröbel ja Schrader-Breyman, joiden aatteet näyttävät langenneen nuoren Hanna Rothmanin mielessä hedelmälliseen maaperään. Dokumentit antavat ymmärtää, että Pestalozzin ja Spencerin ajatukset olivat tiedossa, mutta käytännöllisyytensä vuoksi Rothman arvosti Fröbelin korkeimmalle.³¹ Hanna Rothmanin alkuaikojen toiminnasta ja puheista voi päätellä, että hän oli hyvin tietoinen siitä, mitä ajassa liikkui, mutta tiesi myös mitä itse tahtoi. Hän halusi omaleimaisen kansanlastentarhan.

Aatteellisesti Rothmanin lastentarhojen alkuvaiheista voidaan hahmottaa kaksi vaihetta: Lastentarha selkeästi pedagogisena toimintana 1883–1887 ja Lastentarha sosiaalipedagogisena toimintana 1888–1892.

Tähänastisen aatehistoriallisen tarkasteluni mukaan Elisabeth Alanderin tultua Hanna Rothmanin työtoveriksi vuonna 1890 alkaa kansanlastentarhassa näkyä muitakin aatteita. Tämän jälkeen kansanlastentarhassa tulee esiin enemmän kristillissosiaalisen toiminnan elementtejä kuitenkin edelleen selkeästi pedagogisessa viitekehyksessä. Mutta se onkin jo toisen artikkelin aihe.

Viitteet

Arkistolyhenne EBE tarkoittaa Ebeneser-säätiön arkistoa.

- 1–2 Lilli Waronen. Muistitieto 2, EBE; Kastekirja HR 1, EBE.
- 3 Album Lärarinneklassen och Fortbildningsvärket 1868–1893.
- 4 Prospectus für den Cursus zur Ausbildung von Erzieherinnen rep. Kindergärtnerinnen 1. Grades; Hanna Rothmanin päästötodistus PFH:sta. HR 1, EBE; Fröbelin kasvatustilafilosofiasta ja toimintaperiaatteista ks. Hänninen–Valli 1986, 27–41.
- 5 Aukusti Salon väitöskirja Pikkulasten kasvatustil Uno Cugnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä paneutuu syvällisesti Fröbelin lastentarha-aatteeseen ja kuvailee julkista lastentarhasta käytyä keskustelua 1860–1890-luvuilla.
- 6 Aukusti Salo ”Suomen lastentarhan isä” Uusi Suomi 29.12.1948.
- 7 Företeckning öfver elever i Hanna Rothmans Barnträdgård o. småbarnskola, HF, EBE.

- 8 Kassabok; Witsordbok, HF, EBE.
- 9 Luentomoniste ESo 5; ESo 6, EBE.
- 10 Anomuksesta Helsingin Anniskeluosakeyhtiölle 1887, Ebeneserkoti-kirja 1923, 15.
- 11 Berättelse öfver Fröbelanstaltens i Helsingfors verksamhet 1888–1889 ja 1889–1890 HR 1, EBE.; Luentomoniste ESo 5; ESo 6, EBE.
- 12 Maria-föreningen sääntöluonnos, allekirjoittajana Hanna Rothman. LT/LTO 10, EBE; Warosen muistelmat. Muistitieto 2, EBE.
- 13 Päiväämätön puhe Sörmäisten kansankodissa, joka oli opettaja Alli Tryggin settlementti- ja raittiusaatteen hengessä toiminut monitoimitalo kansan olojen parantamiseksi. HR 3, EBE.
- 14 Elisabeth Alander Hanna Rothmanille 26.12.1891, EA 8, EBE.
- 15 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 21.10.1891 ja 10.3.1892 Ebeneserkoti-kirja 1923.
- 16 Puoli vuosisataa Naisasiatyötä. Suomen Naisyhdistyksen 50-vuotisjuh-lajulkasiu 1884–1934, 19–20.
- 17 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 6.12.1891 ja 10.3.1892, Ebeneserkoti-kirja 1923.
- 18 Henriette Schrader und das Pestalozzi-Fröbelhaus 1898. LT/LTO, EBE.
- 19 Die erste Erziehung duch die Mutter nach Fr. Fröbels Grundsätzen 1854, 1–12, LT/LTO 26, EBE.
- 20 Von Marenholz-Bülow, Fröbel's Fundamental Educational Idea. Julkai-sussa The Kindergarten 1890 January 1890, No.9 Vol II, 269–274.
- 21 "Wie das Weib, ohne physisch Mutter zu sein, die Geistige Mutter-lichkeit aufs schönste entfalten kann, so kann auch das Weib die Geis-tige Bedeutung des Familienlebens durch richtige Einrichtungen in die öffentliche Erziehung fortplanzen". Kirje Henriette Schrader-Brey-manilta 1887 eräälle amerikkalaiselle. Verein-Zeitung des Pestalozzi-Fröbel-Hauses in Berlin W. 1904 nro 70, s. 3–6. EBE.
- 22 Kirje Henriette Schrader-Breymanilta 1887 eräälle amerikkalaiselle. Julkaisussa Verein-Zeitung des Pestalozzi-Fröbel-Hauses in Berlin W. 1904 nro 70, s. 3–6. EBE.
- 23 Schraderin mottolause esiintyy sekä Englannin että Ruotsin lastentar-hanopettajakoulutusten vanhoissa esitteissä ja rintaneuloissa; A. C. Merrill. Motherhood as a profession. Julkaisussa The Kindergarten 1889, December, 258–260.
- 24 Hanna Rothmanin opintomuistiinpanoja Berliinissä 1881–1882. HR 2. EBE.

- 25–26 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 25.12.1891, Ebeneserkoti-kirja 1923.
- 27 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 5.5.1892, Ebeneserkoti-kirja 1923.
- 28 Althaus 1898, 11. LT/LTO 26, EBE.
- 29 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 25.12.1891, Ebeneserkoti-kirja 1923.
- 30 Savo-Karjala 11.3.1896; Koti ja yhteiskunta 1891/1; Åbo Tidning 2.12.1893; Östra Finland 21.2.1896; Åbo Underrättelser 2.12.1893.
- 31 Hanna Rothman Elisabeth Alanderille 12.10.1891 ja 21.10.1892, Ebeneserkoti-kirja.

Kirjallisuus

- Alander, E. 1923. Ebeneserkoti. Katsaus Hanna Rothmanin ja Elisabeth Alanderin laitosten toimintaan 1890–1922. Weilin & Göös. Helsinki.
- Allen, T. 1991. *Feminism and Motherhood in Germany, 1800–1914*. Rutgers University Press. New Jersey.
- Althaus, S. 1898. *Henriette Schrader und das Pestalozzi-Fröbelhaus. Zum 25 jährigen Bestehen des Vereins für Volkserziehung*. B. Behrs Verlag. Berlin.
- Antikainen, M–L. Sääty, sukupuoli ja uskonto. Matilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Biblioteca Historica 83. Helsinki
- Halila, A. 1977. *Helsingin kaupungin sosiaalitoimen historia*. Helsingin kaupungin julkaisuja n:o 30.
- Hatje, A–K. 1999. *Från treklång till triangeldrama. Barnträdgården som ett kvinligt samhällsprojekt under 1880–1940 talen*. Historiska Media. Falun.
- Hyrkkänen, M. 2002. *Aatehistorian mieli*. Osuuskunta Vastapaino. Jyväskylä.
- Hämäläinen, J. 1995. *Sosiaalipedagogiikan oppihistoriallinen kehitys Saksassa*. Väitöskirja. Kuopion yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos.
- Marenholz-Bülow, B. 1875. *Die Arbeit und die neue Erziehung nach Fröbels Methode*. Zweite Auflage. Gaffel & Göttingen, Georg H. Wigand.

- Hänninen, P-L. & Valli, S. 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Otava.
- Markkola, P. 2003. Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. Suomen Kirjallisuuden Seura. Tammer-Paino Oy, Tampere 2002.
- Ollila, A. 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 711. Helsinki.
- Ollila, A. 2000. Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 795. Helsinki.
- Palonen, T. 1992. Sääty-yhteiskunnan kutsumusammattista hyvinvointivaltion palkkatyöläiseksi – Lastentarhanopettajien tarina. Turun yliopisto. Sosiologian laitos. Lisensiaatintutkimus.
- Pulma, P. & Turpeinen, O. 1987. Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliito. Helsinki.
- Rothman, H. 1896. Det praktiska arbetets betydelse i kvinnans uppfostran. Helsingfors Central-tryckeri.
- Salo, A. 1939. Pikkulasten kasvatus Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Helsingin Yliopisto. Väitöskirja. Hämeenlinna.
- Schmiedler, J. 1883. Die religiösen Anschauhungen Friedrich Fröbels. Verlag von Carl Habel. Berlin.
- Siltala, J. 1999. Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Otava. Keuruu.
- Välimäki, A-L. 1998. PÄIVITTÄIN – Lasten (päivä)hoitojärjestelyn muotoutuminen varhaiskasvun ympäristönä suomalaisessa yhteiskunnassa 1800- ja 1900-luvulla. Väitöskirja Oulun yliopisto. Acta Universitatis Ouluensis, E. Scientiae Rerum Socialum 31.